

УДК 342

В. О. АНТОНОВ

*Володимир Олександрович Антонов, кандидат
філософських наук, доцент, старший науковий спів-
робітник Інституту держави і права ім. В. М. Ко-
рецького НАН України*

ВОЄННА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Воєнна політика держави є складовою загальної державної політики, яка безпосередньо пов'язана із створенням Воєнної організації суспільства та держави, її підготовкою та застосуванням для досягнення політичних цілей.

Політичні цілі виступають усвідомленим вираженням певного синтезу інтересів та потреб щодо застосування воєнної сили для забезпечення функціонування влади на певній території та у певних сферах життєдіяльності людини, суспільства й держави. Так, інтереси мають загальнонаціональну значимість і їх відносять до одних із пріоритетних національних інтересів. Таким інтересом, як зазначено в Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) виступає «захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України»¹.

Слід зазначити, що воєнна політика України – це діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки держави, пов'язана із запобіганням воєнним конфліктам, організацією та здійсненням військового будівництва і підготовкою Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів².

Досліджуючи воєнну політику держави, слід зазначити, що до останнього часу вона сприймалась як частина загальної політики класів, держав та партій, яка була безпосередньо пов'язана з підготовкою і застосуванням засобів воєнного насилля для досягнення політичних цілей³.

Варто підкреслити, що в сучасних умовах таке сприйняття сутності воєнної політики суттєво змінилось, оскільки сама ідея досягнення політичних цілей засобами воєнного насилля на сьогоднішній день себе вичерпала. Війна перестала бути раціональним засобом вирішення економічних, політичних, ідеологічних та інших спорів. У зв'язку з цим постає питання: чи змінилася сутність війни у зв'язку із втратою її політичних характеристик? Іншими словами, – чи втрачають свій сенс фундаментальні постулати видатного воєнного теоретика Клаузевіца про те, що війна є продовженням політики, а саме насильницькими засобами⁴? Аналізуючи цей аспект, слід зазначити, що, на наше переконання, ця формула повністю свого значення не втратила, оскільки саме вона надає сьогодні можливість простежити зв'язок війни з політикою у контексті визначення її причин та витоків її ведення й результатів. Зокрема, початок ХХІ ст. перед людством позначився різким загостренням цілої науки глобальних проблем, серед яких одне із центральних місць посідають виклики та загрози міжнародній безпеці, які можуть призвести до непередбачуваних наслідків. За цих умов цілком очевидним є те, що у ракетно-ядерній війні переможців не буде, а її результатом може бути загибель усього людства. Однак, що стосується причин і витоків війни, то вони, як і раніше, сьогодні кореняться у політиці, що проводиться мілітаристським політичними силами, які є причіниками авантюристичних засобів вирішення міжнародних спорів засобами воєнного насилля. І повне заперечення зв'язку війни з політикою знімає питання щодо відповідальності тих чи інших політичних сил.

Збройний напад Російської Федерації на Україну був не випадковим, а переконливо засвідчив про те, що війна, розв'язана Росією проти України, була зумовлена передусім злочинною, антинародною, шовіністичною політикою Кремля. Ця політика знайшла своє відображення і у стратегічному курсі Російської Феде-

рації щодо країн СНД, у якому зазначається, що «при взаємодії з третіми країнами та міжнародними організаціями досягти з їхнього боку розуміння того, що регіон є насамперед зоною інтересів Росії⁵. «Мы не заинтересованы, чтобы на территории бывшего Союза кто-то доминировал, особенно в военно-политической сфере. Мы не заинтересованы, чтобы какие-либо государства играли роль буферных стран»⁶.

На тлі сьогоденних подій, що відбуваються навколо захвату Криму та збройної агресії Росії проти України, чітко розкидається агресивна шовіністична антинародна політика путінського режиму, висвітлюються його реальні цінності, якому потрібні нові землі, але тільки «правильні», переважно населені російськомовними, на приєднанні яких Путін може зміцнювати свій імідж «збирача» руських земель.

З огляду на це важливо та необхідно нагадати російській політичній еліті, а також «збирачеві» російських земель про те, що не слід нехтувати діалектикою змін у взаємозв'язку між сутністю війни і способами досягнення воєнно-політичних цілей. Необхідно підкреслити, що сьогодні зовсім не обов'язково розпочинати світову ракетно-ядерну війну, щоб підвести світ до рокової межі глобальної катастрофи. Де будь-який локальний (регіональний) конфлікт, як про це свідчить світова практика, дуже швидко втягує у воєнне протистояння велику кількість як малих, так і великих держав. Так, у Першій світовій війні безпосередньо брало участь понад 1 млрд людей із 33 країн, тобто 62 % населення планети. А вже у Другій світовій війні їх кількість сягала вже біля 2 млрд людей із 61 країни, або близько 80 % населення нашої планети.

Ретроспективний аналіз поглядів на діалектику розвитку міжнародних кризових явищ, із яких протягом ХХ ст. двічі спалахували світові пожежища, надає можливість зробити ряд важливих висновків для практики сьогодення:

– по-перше, кризові явища (регіональні конфлікти) напередодні двох світових війн не розвивалися за схемою «дія – протидія» і спливали за законами руху «снігової лавини». І намагання тих чи інших країн утриматися «на гребні» конфронтаційної рівноваги не тільки не відвертали сповзання світу до війни, а і в переносному сенсі сприяли наростанню «саморухів» кризових явищ. Де усі попередні розрахунки сторін – як жертв, так і агресорів – були вщент розбиті трагічною реальністю війн, масштаби, характер, глибина, тривалість яких усякий раз перевищували здавалось би немислиме;

– по-друге, аналіз особливостей виникнення й розвитку міжнародних кризових явищ та локальних конфліктів у передвоєнні роки переконливо свідчать про те, що на час виникнення кризових явищ у міждержавних відносинах зберігається потенційна можливість їх мирного врегулювання, проте з переходом їх до військово-силової фази різко зростає швидкість та інтенсивність деструктивних процесів, де невблаганно нарастають тенденції неадекватної оцінки своїх дій, способів захисту та дій противника. А оскільки війна – явище значною мірою ірраціональне, то необхідно зробити висновок про те, що її світові форми є апофеозом цієї ірраціональності, якщо сприймати їх крізь призму загальнолюдських цінностей;

– по-третє, важливо зазначити й те, що вердикт історії, винесений людством світовим війнам, залишається для сучасності актуальним та невблаганним і свідчить про те, що будь-які матеріальні й духовні затрати на підготовку та ведення війни у ХХІ ст. будуть трансформуватися у свою протилежність – велику поразку, негативні наслідки якої глобальні, масштабні й довготривалі. У цьому контексті не є винятком збройна агресія Росії проти України;

– по-четверте, перебіг подій двох світових війн призвів до появи «чудо-зброї майбутнього», повного краху планів агресорів і трагедії мільйонів людей. І сумний досвід втрачених можливостей щодо відвернення минулих світових пожеж, а також марні спроби одноосібного умиротворення «агресора» переконливо свідчать про те, що безпека може бути або лише одна для всіх, або ні для кого. Де альтернативи миру постає одна – непередбачуваний смерч трагедії Третьої світової війни. Більше того, досвід минулих війн значною мірою втратив своє значення (у контексті сучасності), оскільки перемога «зникла». Засоби ведення війни сьогодні переросли її цілі, виникла зворотна ситуація: «хто вистрелить першим – загине другим». За цих обставин стає цілком зрозумілим, що людство підійшло до історичної межі, до війн із застосуванням ядерної зброї. Де війни стало можливим запобігти ще до виникнення глибинних причин, які їх викликають та породжують.

Сьогоднішнє мінливе і суперечливе зовнішнє середовище, що притаманне початку ХХІ ст., характеризується посиленням дії чинників, які ставлять під загрозу стратегічну стабільність у Європі та світі. Насамперед йдеться про небезпеку ескалації «заморожених» і виникнення нових регіональних конфліктів, яка суттєво зросла після російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008 року. Проте сьогодні чи не найбільш небезпечною загрозою для міжнародної та регіональної безпеки стала збройна агресія Росії проти України. Збройний напад Російської Федерації на Україну спричинив найсерйознішу та найнебезпечнішу кризу в Європі після падіння Берлінської стіни і став несподіваним як для українського політикуму й громадськості, так і для міжнародної спільноти. Збройна агресія Російської Федерації спричинила серйозні порушення фундаменту норм міжнародного права та, особливо, її власних міжнародних зобов'язань і стала кричущим порушенням суверенітету й територіальної цілісності України. Враховуючи вищезазначене та подальші перспективи шовіністичного імперського державного курсу Росії, особливо після її збройної агресії проти України, слід констатувати, що Російська Федерація ігнорує сучасні правові та цивілізаційні цінності і загрожує не лише Україні, а й існуючому сучасному міжнародному правопорядку.

Аналізуючи змістовний аспект воєнної політики, зауважимо, що у сучасних умовах воєнна політика будь-якої держави може бути прогресивною, тобто відповідати сучасним вимогам загальнолюдських цінностей та верховенству права в міжнародних відносинах, або реакційною, яка йде у розріз з ними.

Під прогресивною воєнною політикою необхідно розуміти діяльність держави, спрямовану на запобігання будь-яких війн за допомогою створення воєнних структур, які мають суто оборонну спрямованість і призначені для забезпечення національної безпеки. Так, сучасна воєнна політика України є прогресивною, оскільки вона спрямована на захист національних інтересів Української держави відповідно до п. 17 частини першої ст. 92 Конституції України⁷, відновлення територіальної цілісності України, сучасних правових та цивілізаційних цінностей, а також існуючого міжнародного правопорядку. І тому, як держава Україна, що стала жертвою агресії, відповідно до ст. 51 Статуту ООН має беззастережне право негайно застосувати проти держави-агресора збройний примус та інші міжнародно-правові санкції в порядку самозахисту від збройної агресії. Зокрема, «Статут жодним чином не зачіпає права на індивідуальну чи колективну самооборону, якщо відбувається збройний напад на Члена організації»⁸.

Аналізуючи сучасну воєнну політику Росії, слід зазначити, що вона виступає складовою загальнодержавної імпершівністичної політики, яка за своєю суттю є агресивним тоталітарним утворенням, вороже налаштованим до європейських цивілізаційних цінностей, принципів демократії і спрямована на руйнацію фундаментальних прав та основоположних свобод людини, територіальне розширення своїх кордонів і домінування у регіоні та світі.

Виходячи із такого розуміння, слід вважати, що воєнна політика Російської Федерації на сучасному етапі носить реакційний характер і спрямована на воєнно-політичне домінування в країнах Східної Європи (республіках колишнього СРСР), на постійне підтримання в цих регіонах стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, що мають на меті послаблення державних інститутів, розмежування їх території та руйнацію їхньої державності. Укорінені в російській ментальності антидемократичні ідеологізми та реваншистські прагнення визначають сьогодні зміст злочинної зовнішньої політики Росії. Так, відчувши втрату контролю над Україною, Кремль спланував і здійснив збройну агресію проти України. Збройний напад Російської Федерації на Україну переконливо засвідчив, що злочинна зовнішня політика теперішньої (путінської) Росії ігнорує сучасні правові та цивілізаційні виміри, несе загрозу не лише Україні, а й існуючому міжнародному правопорядку, загрожує глобальній регіональній безпеці. Важливо зазначити, що здійснена збройна агресія Росії проти України та її подальша ескалація на Сході України спрямована на порушення суверенітету та територіальної цілісності України. Перебіг останніх подій, пов'язаних із збройною агресією Росії, свідчить, що силовий сценарій цієї неоголошеної війни готувався Кремлем заздалегідь і було здійснено за наказом найвищих державних посадовців Російської Федерації та ухвалено її вищим законодавчим органом – Радою Федерації Росії 1 березня 2014 року.

Таким чином, відповідальність за військову агресію проти України та її подальшу ескалацію виключно лежить на вищому військово-політичному керівництві держави-агресора як за сам злочин агресії, складником якого виступають планування, підготовка, ініціювання або здійснення особою, яка в стані фактично здійснює керівництво або контроль за політичними або воєнними діями держави (ч. 1 ст. 8 «Військові злочини» Римського статуту МКС)⁹.

Проведений аналіз проблем воєнної політики у контексті збройної агресії Російської Федерації дає підстави зазначити, що забезпечення національної безпеки поки що є неможливим без використання засобів збройного насилля. Іншими словами, головним знаряддям забезпечення національної безпеки залишається Воєнна організація Української держави і, зокрема, її основна складова – Збройні Сили.

¹ Правові основи військового будівництва та військово-цивільних відносин : Збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / ред. рада : Г. К. Крючков (голова), Б. П. Андрусюк, В. П. Горбулін та ін. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 832 с. – С. 68.

² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

³ Военный энциклопедический словарь. – М. : Воениздат, 1983. – С. 137.

⁴ Клаузевиц К. О войне / К. Клаузевиц. – М. : Воениздат, 1941. – С. 160.

⁵ Стратегический курс России с государствами-участниками Содружества Независимых Государств // Независимость. – 1995. – 4 октября. – С. 4–5.

⁶ Екоцин Б. Давайте определимся и прямо скажем нашим народам как мы видим судьбы государств Содружества – вместе нам быть или порознь / Б. Екоцин // Независимая газета. – 1997. – 5 апреля. – С. 2.

⁷ Конституція України (із змінами і доповненнями). – К.: Атіка, 2006. – 64 с.

⁸ Статут Організації Об'єднаних Націй : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

⁹ Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588/print1443083532701327

Резюме

Антонов В. О. Воєнна політика України: сучасні реалії та перспективи.

У статті досліджуються змістовні аспекти воєнної політики Української держави у контексті забезпечення національної безпеки України. Зазначається, що забезпечення національної безпеки потребує напрацювання якісно нової воєнної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів, комплексне реформування системи національної безпеки і оборони нашої країни.

Ключові слова: воєнна політика, складова, національна безпека, держава, національні інтереси, система, оборона, реалії, перспективи.

Резюме

Антонов В. А. Военная политика Украины: современные реалии и перспективы.

В статье исследуются содержательные аспекты военной политики Украинского государства в контексте обеспечения национальной безопасности Украины. Указывается, что обеспечение национальной безопасности требует выработки качественно новой военной политики, направленной на эффективную защиту национальных интересов, комплексное реформирование системы национальной безопасности и обороны нашей страны.

Ключевые слова: военная политика, составляющая, национальная безопасность, государство, национальные интересы, система, оборона, реалии, перспективы.

Summary

Antonov V. Military policy of Ukraine: modern realities and prospects.

The article deals with the substantive aspects of military policy of the Ukrainian state in the context of national security of Ukraine. It is noted that national security requires the elaboration of qualitatively new military policy to the effective protection of national interests, a comprehensive reform of the system of National Security and Defense of Ukraine.

Key words: military policy, component, national security, state, national interests, system, defense, realities, prospects.

УДК 342.4

В. О. ДЕМИДЕНКО

Володимир Олексійович Демиденко, кандидат юридичних наук, доцент, професор Національної академії внутрішніх справ

РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В АСПЕКТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Нелегкий період розвитку проходять нині Українська держава та громадянське суспільство.

З одного боку, маємо значний спектр внутрішніх проблем у різних сферах життєдіяльності (політичній, економічній, демографічній, екологічній тощо), що накопичилися за роки незалежності, і вже давно потребували свого нагального вирішення.

З іншого боку, бачимо анексію Автономної Республіки Крим, фактичну збройну агресію Російської Федерації у формі гібридної війни на Донбасі та низку інших як реальних, так і вірогідних зовнішніх загроз суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України.

І на всі ці питання необхідно оперативно давати відповідь. І ця відповідь полягає у широкомасштабних динамічних реформах. У правовій сфері – це передусім: судово-правова, парламентська, адміністративно-територіальна, гуманітарна (вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина), бюджетна, фінансова, муніципальна та інші реформи.

Беззаперечно, що фундамент, основу має закласти саме конституційна реформа, яка априорі носить багатоаспектний, комплексний, складний політико-правовий характер. Найголовнішою рисою такої конституційної реформи є успішність її проведення та підвищення ефективності діяльності публічної влади (державної і муніципальної). Мають бути обдуманість, виваженість, урахування передового досвіду розвинених, демократичних зарубіжних країн, сучасних досягнень конституціоналізму, спрямованість на довготривале використання й далеку перспективу тощо.

А, відтак, конституційна реформа в Україні повинна базуватися на ґрунтовній науково-теоретичній основі, яка юридичною наукою, в цілому, видається сформованою.

Так, філософсько-світоглядні підходи, що визначають стратегію конституційної модернізації, її соціально-економічні, політичні передумови розробки та втілення, знаходять своє відображення в працях Е. Бюрка, Ю. Габермаса, Дж. Гоббса, Д. Г'юма, О. Гюфе, Й. Гюффнера, В. Липинського, Дж. Лока, Н. Лумана, М. Ф. Мариновича, Ж. Марітена, А. М. Медушевського, Ж. де Местра, О. М. Мироненка, Дж. Ст. Мілля, Т. Парсонса, Ф. Фукуями та багатьох інших науковців.

Теорія конституції та конституціоналізм були предметом уваги таких вчених: М. В. Баглая, Л. Генкіна, С. М. Головатого, Ж. П. Жакке, В. М. Кампа, М. І. Козюбри, А. М. Колодія, Д. Коммерсу, А. Р. Крусян, В. В. Лемака, П. Ф. Мартиненка, В. Ф. Мелашенка, Г. Р. Монагана, М. В. Оніщука, В. Ф. Погорілка, М. В. Савчина, О. В. Скрипнюка, І. Д. Сліденка, М. І. Ставнійчук, П. Б. Стецюка, В. Я. Тація, Ю. М. Тодики, Г. Тойбнера, В. Л. Федоренка, А. Шайо, В. М. Шаповала, Ю. С. Шемшученка, О. І. Ющика та ін.